

№ 52.

Београдъ 31. Децембра.

1845.

НА СВРШЕТКУ СТАРЕ ГОДИНЕ.

Хити мъсечъ преко неба,
Белостъ свою да скріє,
Съ хоризонта зракъ се Феба
Надъ вселеномъ већъ сміє.

Предъ зорицомъ бѣжи тама,
Прогоне се поћь и данъ,
Силно време бѣжи — съ нама
Неборави оно санъ.

На времена брези крили
Година намъ одлети,
По закона вѣчной силы,
Ев' нова намъ долети.

Све с' понавля, напредъ ступа,
Къ большой срећи — большой ходъ; —
И кадъ море валы луна,
Смѣло плови нѣговъ бродъ!

Дай да и я Музо сада,
Пѣвамъ мило роду момъ,
Пакъ и цѣла Србчадъ млада
Некъ се сдруже садъ самонъ:

Цвѣтай, цвѣтай роде милый,
Луча пушка на те зракъ,
На очію умны крили,
Дики с' у высъ, остав' прахъ.

Узвышуй с' на умна крила;
Сръ виши' умъ истогъ трудъ,
Нег' сурова грудна сила,
Яка милица, крѣпка грудъ.

Зато роде тамо лети,
Гони порокъ, гони тму,
Сръ текъ тако стићи ћешъ къ мети,
Нечамећи ко у сну.

Пролазъ ти е отвореный,
Несмета ти злобе зубъ,
Поправити потрешеный
На Косову славе стубъ.

Слога, любавь некъ те прати,
Споменъ светый „име Србъ“,
Пишта много за ићи' дати
И бранити србскій „грбъ.“

Сръ кадъ буде свуда слога,
Србинъ Србу братъ и другъ,
Благословъ ће самогъ Бога,
Озарити србскій дугъ.

А гдј тога роде нів,
Познато е свакоме:
„Лакше с' прутакъ, самъ преби
Нег' у снопу што своме.“

Зато сложки просвѣштена
Подижимо крѣпкій стубъ,
Тогъ ни кивна угрожења,
Нит' ће срушит' срти зубъ.

На некъ тако време лети,
И оставля у томъ насъ:
Мы идемо къ нашей мети,
И просяће нашъ Парнасъ.
Райко Р. Јовановићъ,
Слуш. И. год. Философіе.

КРИТИКА.

ОДЪ МАТИС БАНА.

(Конацъ.)

У топографическому описаню Европе г.
списатель ніе пазіо, него на Аустрію, Грчку, и
Србію. Само е те државе поболѣ и обширије.

описао, а остале као мимогредъ. То је по-
тврђашка и ићки французки географа, који у Ев-
ропи виде и описују само Француузку. Хвале
је заиста достојно племенито родолюбја чуство;
али на земљинту наука ни чуство ни страсть
нема водити списатеља, по самог строгог разуму:
съ тога я као Србъ захвалуюмъ г. Ачићу на
обширеному описаню књижевства нашега, као
географичкиј претресатељ критизирају га:
као Србъ жалишь што ніје једнакомъ обнирноес-
бу описао, ако не све славянске државе, а о-
но баремъ Босну, Херцеговину, Далмаџю, Цр-
ну Гору, и осталу прибывањшта Србства; као
географичкиј претресатељ мыслишь, да је тре-
бало онако описати савъ свѣтъ, или ако не са-
свимъ овако и савъ свѣтъ, а оно баремъ болѣ,
нега што је описао, и пайпознатије свѣта др-
жаве.

Ја мало маримъ знати да се панић дворъ
зове Ватиканъ, французкіј Туилеріенъ (?), и
да у околини налази се више краљевски зам-
кова; такођеръ да је Лонъ или Москва (коју
ніје Кутузовъ него Ростопчинъ запалio) у крас-
ному положењу; да Султанскіј Сераль задо-
вима је обколњић и да капије чувају врата; то
су малености, кое петриј једно не велико дѣ-
ло; али мени је потребно знати главна природо-
словна и политична раздѣлјења, и то не само у
Европи, него и у другимъ частима свѣта; воєне
силе свију народа не само на суву, него и на
мору; правителствене нњиове основе; станъ фи-
зическога и моралнога изображења, учена пай-
знаменитија заведења, производе природне и ин-
дустріјалне, главне струке трговине, умјреность
обичију поднебја, коя је често изъ разны природ-
ни узрока толико различна па пайближимъ ме-
ђу собомъ предѣлами; и ова сва колико у др-
жавама, колико и у појединимъ окружјима, то-
лико и у главнимъ варошима. Мени треба знати
све до једне знамените рѣке, и рѣке побоч-
не, мѣсто нњиова извира и увира, извијић и ду-
жину вијовога тока, есу ли и гдѣ су бродоплов-
не. Јуз рѣке одъ давна су настали главни ка-
нали трговачкога саобраћаја и художествени
протоки (canals), у наше доба и друмоги гвозде-
ни; треба за то и нїји описати, па и самеглав-
не сувоземне путове, који су до сада јединствено
на ићкимъ картама и то понайвише врло не-
точно пазначені, али кој, што я знамъ, јошти
ни јданъ географъ ніје описао; и то је безъ сум-
ња и изъ стратегическога и изъ трговачкога
и изъ путошественога призрѣња једна не мала

оскудица у европейскимъ земљописима; јербо
по картама само се зна, куда путови воде, а
ни мало какви су они, колико су широки, гдѣ о-
пасни, и ост. Мени треба знати све главне тргов-
ачке, слободне или неслободне вароши, вароши
индустријалне, вароши књижевне или војне, сва
мѣста, која имају или историјеску, или какву
другу важностъ, сва морска велика пристани-
ша и т. д. Али овде ніје место читавиј о-
сновъ земљописања излагати. Неко буде до-
ста рећи, да оно има быти тако написано, да
изъ ићга и војникъ, и трговацъ, и мудрацъ мо-
гу оно знати поцрпiti, кое свакому одъ ињи у
свому особитому стану служи. Свако земљо-
писање (изузимајући школско-елементарно), кое
ту цѣљу непостиже, ніје савршено.

Ніје географије безъ погрѣшака; овы негди
је више, а негди мањи, али ніје могуће сасвимъ
ји избегнути, исто како ніје могуће једному чо-
веку сау земљу обићи и своима очима о свему
се извѣстити. Опростићи се дакле могу ићке
погрѣшке земљописне, али то не свуда, а о-
собито у Европи, коя је савршено у тому при-
зрѣњу позната. Изостављајући све друге, који
число ње тако мало, мы ћemo оне само поправ-
ити, кое насеље Срба изъ ближега тичу се. Ніје
истина, да на приморју далматинскому пребыва-
ју Италіјанци, ни у Далмацији континенталной
Морлаци, тартарскога колића. У свимъ плави-
нама Херцеговине говори се најчистија србскіј јези-
къ. У кому се и најманїга злака језика
или изговарана татарскога недаје примѣтити.

Они, кое страни списатељи називали су
Морлацима, у колико се по историјескому из-
траживању дознати може, други нису, него пр-
вонаселји у онихъ предѣлами житељи, који су
по свой прилици збогъ нападења стары Римла-
ни и адрански гусара, склонили се па приморја
у оне планине, да ту сачувају језикъ и незави-
симостъ. По долазку Срба, говорећи или ис-
таки, или нњиовому сродному језику, они су се
къ нњима приспоили, и тако јданъ самъ народъ
у најредакъ сачинили. На приморју пакъ дал-
матинскому, кое је мени врло добро познато, чи-
сло је Италіјана тако малено, да невреди на спо-
мињати то у једному земљописному дѣлу, исто
како невреди па примѣтити, да ићки Далматин-
ци живе у Италіји. Изображенъ, трговина, и
други узроци оборали су границе, кое су негда
као зидови стајале међу народима и народима,
и съ тога по свему свѣту, негди више а негди
мањи, смешали су се люди различни племена:

само кадъ је такова смјеса велика и обшта у једној држави, тада је примјечанја достойна у географији. Истини да готово сви Далматинци по варошима узъ србскиј знаду и италјанскіј језици, али нису они зато Итальани.

У описанју Грције налази се више погрѣшака: међу осталима и та, да ово краљевство има 1,500,000 житеља, тимъ је управо г. Ацић јувдојо његово житељство. На чланку о језику незнамъ одъ-кудъ је г. сачинитељ изнашао пътніји трећији језикъ, посредникъ међу старымъ и новымъ језикомъ грчкимъ, којимъ се свештенство и ученија класа људиј служи. Грци немају више одъ два језика, то су старий и новији; старий свагда је био, па је јоштъ и сада црквени језикъ, а новији је књижевнији и у исто доба друштвенији.

По г. Ацићу Турска нема више одъ 50,000 људиј уређенога војништва; али већ су две године, како је ондашиће правительство при уређеню војништва раздѣлило сувоземну силу на петъ частиј или војска, коя свака мора имати 50,000 људиј, кое износи читаво војништво одъ 250,000 људиј. Истини да то число је јоштъ популарно, али се сваке године све више популарња, и већ је много далеко одъ онога, кое му г. Ацић је опредѣлио.

Да непродужавамо сувише овай чланакъ, престатћемо говорити о Европи, коя, са свима оскудицама, са свима погрѣшкама, опетъ је прекрасно описана прамија другима странама света мы се неупуштамо у критизирању ових, јеръ то је управо неможно: само критизирање изишло бы петъ или десетъ пута дуже, одъ самога описања. А да ишита не увеличавамо у овому, што говоримо, то ће следујућа освѣдоčити. Описан је цѣле Персије обузимљиј само 45 редака, Хине не више одъ два листа, а Јапана само један!!! Толикој простору је доволио, да се изпишу само имена толиких и многобројних њивови окружја. У обадва ова царства индустрја одавна и више него у никаквој другој странији Азије цвјета, внутренја трговина преважна је, а у Хини, после скорашића трактата са Енглезкомъ, и спољашна сило се развија; Јапанъ у земљодѣљу, по доказателству путователя, неуступа никаквому народу на свету: управљају је у Азији, и у другимъ странама, особито су различна међу собомъ, и различна одъ европскога, па о свему тому је ни је рѣчице у нашему земљописању!... Царство Анамъ, кое брои 12

милиона душа, овимъ је само рѣчима описано: „У краљевству (?) Анамъ: ћешо главна варошь Тонкина, броји 40,000 житеља; Хуефо, главна варошь Кошињине са 40,000 житеља (!).“ А краљевство Сјама, чије житељство износи преко три милиона и по: „У Сјаму: Шудја, негдашија главна варошь на острву Манијамъ рѣке. Бан-коњ, садаја главна варошь, знатно пристаниште трговине. Мѣсто броји 100,000 житеља!!!“ У описанју царства и краљевства ненавести друго, него по две вароши, то је заиста единственији примјер у историји земљописања. И такимъ истимъ начиномъ описана је и Африка и Америка и Океанија.

Овде чипимо конацъ, препоручујући г. Ацићу, кадъ ће слѣдјио и у напредакъ о земљописању забављатисе, да оњи чисто преведе дѣло г. Балби-а, или дага разумно пократи. Тимъ ће оњи учинити велику услугу Србству. Найизображенија народи садъ преводе изъ једнога језика у другији знаменита дѣла; а како да то мы нечанимо, коя стоправа ће изображењу ступамо. Нека учени наши младићи одбаце одъ себе овай природнији гласъ сущности, који свакому човеку шаље: „пиши изворио.“ Мы нећемо моћи јоштъ до дуга времена штогодъ произвести, што бы се могло сравнити, или што бы претекло производе европскога мудраца; а кадъ то неможемо, преводимо ји; нашимъ изворнимъ дѣлома нећемо друго чинити, него задоцњавати савршеност србскога умнога просвѣщтења, а преводима можемо у мало година набавити Србству своје европскоје знанје. Није ли то слава? превелика, јеръ је заслужна: я непонамъ славу, безъ њенога аплицираји на людскиј родъ: мени оно је управо славно, што је людма полезно, а то было у физическому, было у моралному смислу. Негубимо дакле лакомыслено ово преважно и непроцѣниљно време, негубимо га у свакому смислу изображења, незадржаваймо народъ у полазњанju: јединствено савршеный развитају умни и морални наши свойства савршеној ће срећи нашу произвести.

КАКО ТРЕБА СА СКОТОМЪ ПОСТУПАТИ.

Излишно бы било доказвати права и надмоћије човека надъ скотомъ и другимъ животињама. Природе је теченје то, да се неодушевле-

но подчинява одушевленоме, и разумноме онай, кои мањ разума има. Човекъ неке животинъ истреблюв као шкодљиве и опасне, а неке опетъ на потребе свое обраћа или поради ране, или у извршиваню свој послова. На све ово има онъ право, и нико му на путъ стати неможе, у колико се права други людји тиме не вређају. Но изъ овога не слѣдує, да су поступци наши према животини сваке дужности разрешени, јеръ разумъ свакому процису је законе, који се погазити немогу, погазити не смеду, ако нећемо у число скотова сами да прећемо. Лепа је зачовека препорука, кадъ се о њему каже, да ни му ве нів увредио; па кадъ је тако, шта ћемо рећи за оногъ, кој животину, ако му и ве на досаду, изъ једне пакости или нестапи, бів, мучи, гњави и убіја? рећи ћемо то, да је таковъ човекъ тврда и немилостива срдца, да је невоспитанъ и суровен нарави човекъ, кој бы и у другој прилици исто тако свирѣпъ и безъ чувства быо. Онай, кој неможе лаги да заколи, јамачно неће заклати ни човека; па противъ то је осведочено, да човекъ, свирѣпъ спрођу животинѣ, и кој скота не може да трпи, ни спрођу людји ве благъ и милостивъ.

Животиня живи и чувства има; многи примѣри показую, да животиня своима поступцима човека у удивленів доводи. Верност и научность псета свакомъ је позната; позната је приповедка о гладномъ лаву, кој човека осуђеногъ ве хотео растргнути изъ једне самоблагодарности. Но и свакидаши примѣри показую намъ, како скотъ паметније кадкадъ поступа, него самъ његовъ господаръ, како предосторожносћу својомъ непредсторожномъ човеку животъ избавља, и уобште, како знаке оданости и благодарности свое према човеку, кој га обдржава, на угледъ дае. Све ово показује, да животиня неку свѣдомост има, и као што животъ свой природно чува, и брани одъ сваке опасности, тако и зла осећа, која јој се наносе.

Поступци гдикој людји спрођу скотова тако су свирѣпи и безчовечни, да бы човекъ сузу изъ сожаленіја пустіо. Нећу да наводимъ ловъ, где многи одъ дугогъ времена и једногъ ради увеселеніја свога зверину убијају; нећу да наводимъ ни она, премъ да безчовечна дѣла, кадъ многи животину, истина шкодљиву, мучећи и кинећи истреблюју, кадъ да је она при-

ва, што јој є таково свойство одъ природе да то; но само ћу напоменити, што свакиј готово данъ видимо, како се сирћи са ваниуждњомъ стокомъ, съ кравама и воловима поступа. По цео данъ вуче бѣдни скотъ безъ ране и неге, па барј увече да се газда о њему постара, него га оставља на киши и рѣвомъ времену, те одъ глади земљу једе. Други јоштъ горе раде: по музу најпре краву, па ју истерају на улицу, те се по снегу и лапавици коекудъ новлачи и лута, гладна и чемерна, чисто одъ мимоходећи проши помоћи, тако, да чувствителномъ човеку мора срдце одъ „алости да пуща.“

Треба ли да наводимъ и даље, шта се са стокомъ чини? оне псовке, опујајући, која безчовечнији бой за собомъ посеји? И за саму погрешку и леность господара мора кукаванъ скотъ да трпи. Ако се сломије точакъ или осовина, на волу се излје гићи терача, ако су се кола закачила, скотъ мора зато да пати. Ленивый господаръ седи на коли, па псује и бів, и ако кукавни волови на то почнују трчати, а њиму ве по вольи или путъ, којимъ иду, или улица, на коју су ударили, опује силази доле, него једнако бів и псује, па најпосле, почећи кукавна марва о што удари, или иначе заустави се, онда се текъ бесанъ господаръ скрида, и на ново почини туђи; па како? по очима, по глави, или сикиромъ сечимице, или гвозденимъ каквимъ годје орудијемъ, или грднимъ каменомъ. Може ли човекъ ово гледати, дасе не сгрози, и да му крвь у жилама не претрне?

Старешине народа, мотрите, мотрите! учитељи народа, вичите и советуйте! умешавайте срдца и нарави; опомините, представљајте и учите, нека човекъ и спрођу скота човекъ буде, нека одъ њега ползу има, нека га на свое потребе и на свое препитанје употребљава, али нека не прелази гласъ разума, и нека не вређа чувство оно милости и доброте, њему одъ Бога усађено. Нико неће човеку замерити, ако овна свое потребе ради заколи, али ће се добра душа сгрозити, ако овна почнеше полако бости, те га тако после многи рана уморишь: или ако га гњавишь и мучишь, или му одкидашь и не даешь оно, што му је нуждно, да животъ свой твоје ползе ради обдржава. Кадъ скотъ као тварь безсловесна зна човеку оддавати благодарност, зашто не бы и човекъ био благодаранъ предъ Богомъ, што је животину његове ради ползе сатворио, — и скота, одъ којега живи, или кој му је може быти спасао кадгодъ животъ, не мучио и кинио, но бригу о њему посјо, рѣвомъ га времену безъ нужде не излагао, и рану му и покривачь увекъ набављао?

I. С. Поповићъ.

Учредникъ Милошъ Поповићъ.

Издано и печатано у Правственой Књигопечатни у Београду.